

Леонтій ВОЙТОВИЧ

Юрій ОВСІНСЬКИЙ

ІСТОРІЯ ВІЙН І ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА

У трьох томах

Том 1

Від зачатків військової організації
до професійних найманих армій
(бл. 3060 р. до Христа — початок XVI ст.)

Харків
«ФОЛІО»
2017

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Розділ 2

ДАВНІЙ ЄГИПЕТ

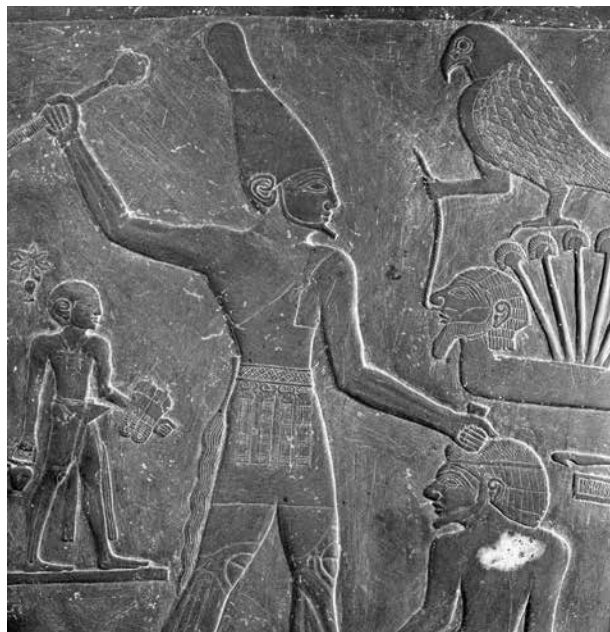
Л. Войтович

Історія Давнього Єгипту прив'язана до династичної сітки фараонів жерця Манефона (кінець IV ст. н. е. — перша половина III ст. до н. е.), складеної для Птолемеїв (I—XXX династії, 3060—343 рр. до н. е.)⁵⁹. Вона умовно розділена на ряд періодів. Хронологічно більшість датувань залишаються дискусійними (в Єгипті відлік років починався від правління кожного наступного фараона, що фіксували написи, які служать основними джерелами, а узгодження цих дат викликає великі складності). Вже середня та більш пізня єгипетська хронологія, будучи прив'язаною до синхронних подій у інших краях, зафіксованих надійними джерелами, отримала більш точне датування. Крім того, про воєнні успіхи та перебіг війн і битв знову ж таки основними джерелами служать хвалебні написи фараонів, де нерідко їх поразки подаються як великі перемоги.

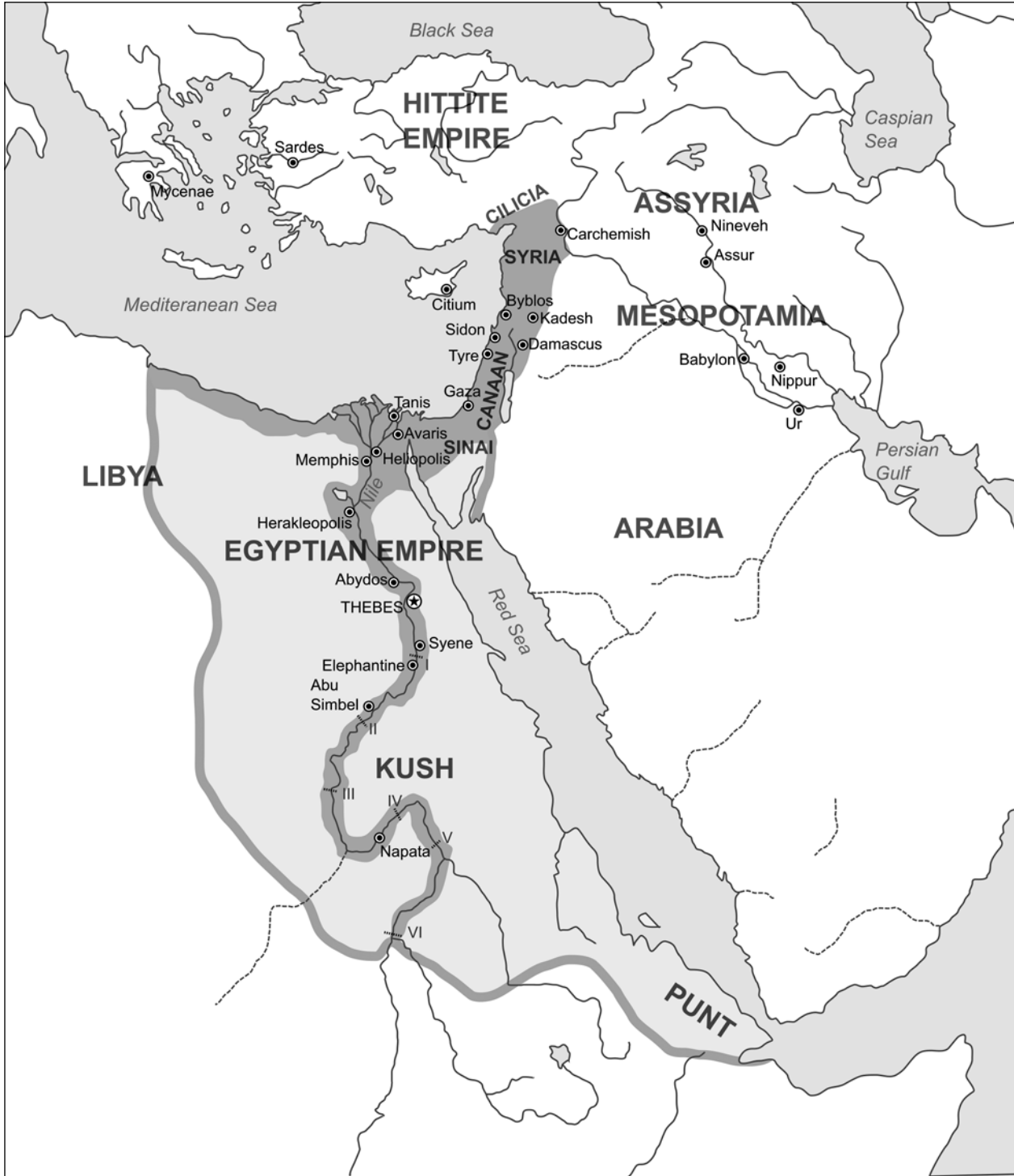
Раннє царство (I—II династії)⁶⁰. Про військово-періоду Ранньої династії збереглося надто мало конкретних свідчень. Захисного озброєння не було: воїни носили перуки, які більше захищали голову від сонця ніж від зброї противника, та набедрені пов'язки-

спідниці. Вони були озброєні прямими або загнутими палицями, бумерангами, луками та стрілами. Але військо отримало зачатки правильної організації. Також у той час з'явилися перші фортеці, обнесені стінами.

Перший фараон I династії Нармер Менес (Гор Боець) зумів об'єднати Верхній і Ниж-

Плита Нармера

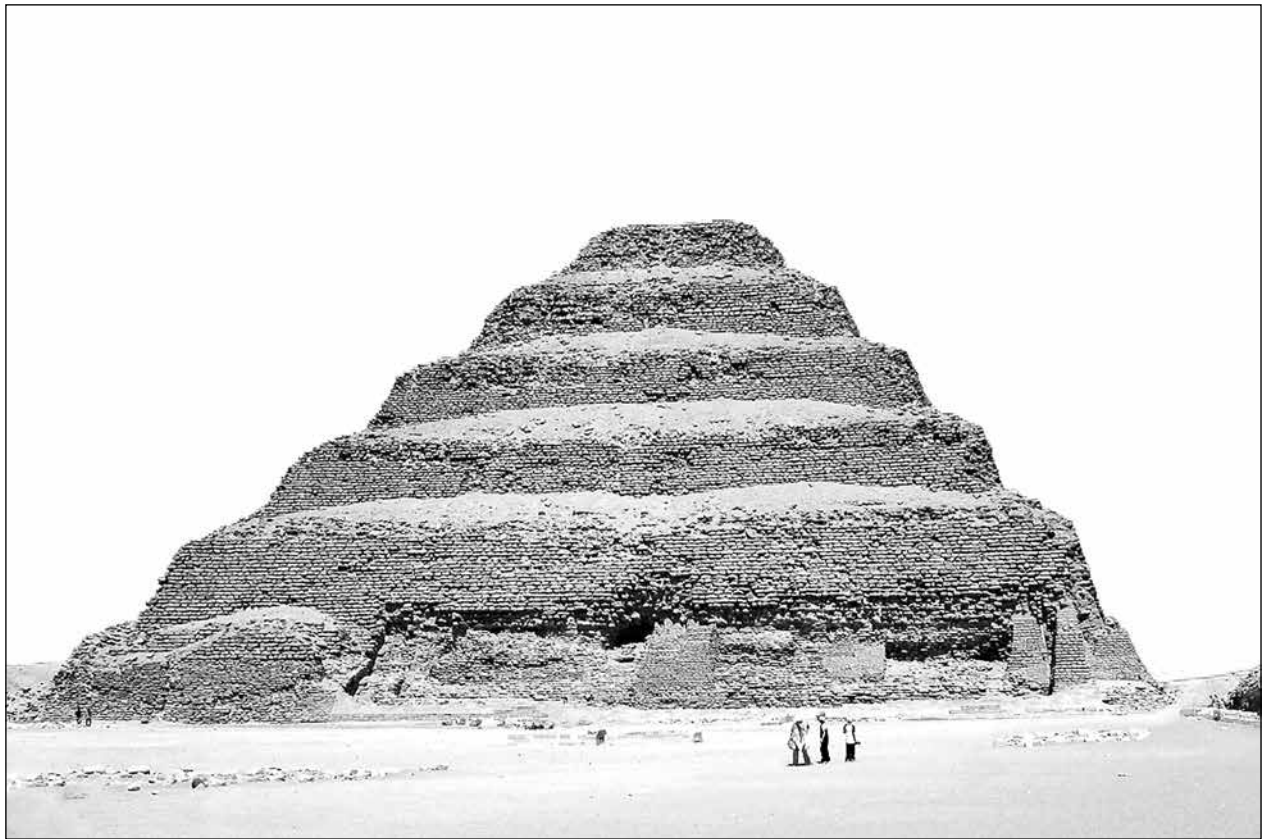
Давній Єгипет

ній Єгипти та зложив фортецю Біла Стіна (основна частина Мемфісу). Вів переможну війну з лівійцями. Фараон Уаджі (Джет) першим розпочав зовнішню експансію, намагаючись завоювати півострів Синай, багатий мідними рудниками. Це завоювання, яке тривало щонайменше чверть століття, завершив останній фараон I династії Семерхет. Синайський півострів був слабозаселений розрізненими племенами і такий довгий період його завоювання може свідчити про загально невисокий рівень єгипетського війська часів I династії.

Перший фараон II династії Хотепсемуї був змушений знову силою об'єднувати Верхній і Нижній Єгипти. На його пам'ят-

никах написано, що Нижній Єгипет у цій війні втратив 48205 (47209) осіб. Інші фараони цієї династії на воєнному поприщі не відзначилися. Загалом розвиток військової справи у тогочасному Єгипті протікав дуже повільно. Навколiшні сусіди Єгипту не загрожували, а серед фараонів не було осіб, придатних для організації зовнішньої експансії.

Давнє царство (III—VI династії)⁶¹. Розвиток озброєння йшов дуже повільними темпами у напрямку трансформації бойової палиці в булаву, ударна частина якої у вигляді шара, груші або тарілки виготовлялася з каменю і кріпилася до ручки за допомо-

Піраміда Джосера

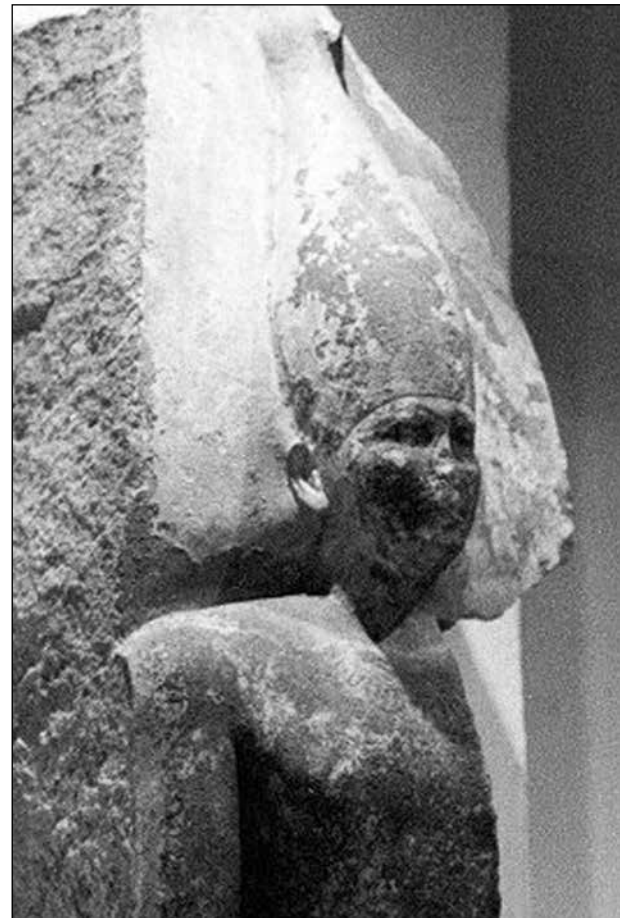
Джосер

гою ременів. Далі булава отримала виступаючі гострі частини, з'явилися подвійні булави та сокири з плоскою мідною ударною частиною, які теж кріпилися до ручки за допомогою ременів. З'явилися кремнієві, обсидіанові та мідні кинджали, списи з кремнієвими наконечниками і, врешті, щити, обтягнені хутром або шкірою, які носили тільки списоносці, які склали лінійну піхоту. Далі використовувалися бумеранги та луки зі стрілами з кремнієвими та мідними наконечниками.

Зафіксована правильна структура війська з ієрархією командирів: *капітан корабля*, *начальник фортеці*, *начальник каравану* (військового ескорту), *начальник загону новобранців* (командир тактичної одиниці), *на-*

чальник війська (командир корпусу), *начальник всіх караванів*, командуючий армією. В основу військової структури, схоже, була покладена десяткова система, бо зустрічаються підрозділи у 100, 200 і 1200 осіб. Окремі *номи* (області) мали свої територіальні війська, які висилалися при потребі до головного війська. З'явилися наймані формації з *лівійців* та *нубійців*. Лучники склали окремі від списоносців формації.

Командуючий армією спочатку входив у *раду десяти* при фараоні, але швидко став безпосереднім підлеглим і вищим сановником фараона. Штаб при ньому очолював *на-*

Снофру

Рожева піраміда Снофру

Хеопс

чальник писарів загонів, нижчі штаби — відповідно писар царського війська і писар загону.

Важливе значення отримала логістика. Нею займався дім зброї, який часом очолювали принци з родини фараонів, часто поєднуючи ці функції з функціями начальника писарів загонів. Ця інстанція займалася озброєнням війська, будівництвом кораблів, фортець і стратегічних доріг, управлінням інтендантськими складами та постачанням військ. Продовольча норма харчопостачання складала два кухлі води та 20 хлібців на 1 особу на 1 день. Ця норма транспортувалася з військами обозною службою. Служба речового постачання забезпечувала військо сандаліями, які у дов-

Хафра (Хефрен)

гих переходах швидко зношувалися. Їх перевозили на віслюках. Логістиці приділяли велику увагу. Так полководець Упа (VI династія) хвалявся, що його воїни не грабували населення, відбираючи хліб чи кіз.

Продовжувала розвиватися фортифікація. Фортеці будувалися звично круглої, овальної або прямокутної форми з виступаючими вежами, які завершувалися відкритими майданчиками з брустверами. Фортеця у Ком-ель-Султан поблизу Абідоса мала розміри 125 × 68 м з цегляними стінами висотою 7—11 м та товщиною 2 м. Дальший розвиток будівничої справи привів до появи другої стіни. Входи прикривалися виступаючими вежами і проходили через вузькі

коридори. Отримала розвиток тенденція захищати традиційні маршрути вторгнення кочовиків довгими стінами. Таку стіну довжиною 12 км від Ассуану до Філе спорудив фараон Джосер.

На розписах гробниці Інті, номарха Гераклеополя, зображений штурм фортеці: під прикриттям лучників по драбинах єгипетські воїни видираються на стіни, інші підрозділи намагаються зруйнувати стіни за допомогою ломиків. Напевно, що зустрічалися стіни з цегли-сирцю або ж, навіть, і глинобитні або з нескріплених розчином блоків. За цими розписами у рукопашному бою єгиптяни з сокирами мали перевагу над азіатами, озброєними палицями⁶².

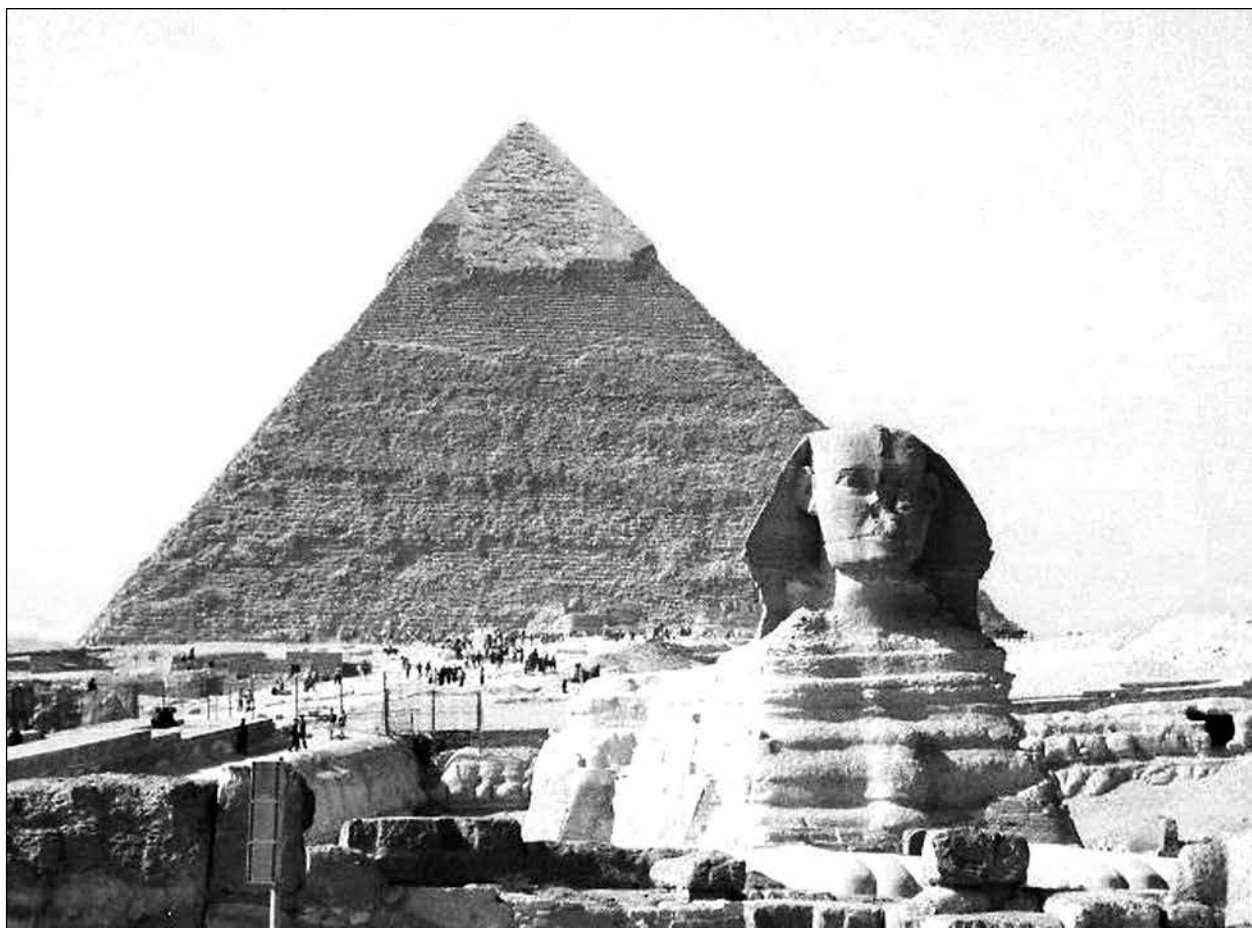

Піраміда Хеопса

За фараонів Давнього царства Єгипет пережив епоху гігантських будівель, призначення яких навряд чи відповідає витраченим зусиллям. Фараон III династії Джосер повторно відвоював Синайський півострів з мідними рудниками, які були втрачені в часи II династії. Для захисту від набігів кочовиків-нубійців зміцнював південні кордони. Закріпив за храмом бога Хнума в Елефантіні землі вище 1-го порогу. Його архітектор Імхотеп спорудив ступінчасту піраміду висотою 60 м, поставивши менші за попередніх *мастаби* (споруди у вигляді похилого паралелепіпеда, які служили

усипальницями у попередню епоху) одна на одну. Величезні витрати на будівництво часів Джосера дозволяють оцінити потуги III династії.

Перший фараон IV династії Снорфу знову повернув втрачені синайські мідні рудники. Здійснив успішний похід у Єфіопію, захопивши 7 тис. полонених і 200 тис. голів худоби. Наступний похід було здійснено у Лівію, де було захоплено 1100 полонених і багато худоби. Снорфу встановив торговельні зв'язки з Фінікією, звідки привозили деревину. При ньому були збудовані дві великі піраміди висотою 100 і 99 м.

Піраміда Хефрена і Великий Сфінкс

Менкау́р (Мікері́н)

Його наступник Хуфу (Хеопс) продовжив боротьбу з синайськими племенами, розгромивши плем'я *iuty*. Вивозив з Синайського півострова мідь і малахит. Послав експедицію в Нубію за діоритом. Підтримував тісні зв'язки з Фінікією, зокрема з Біблом. Архітектор Хеміун протягом 30 років спорудив піраміду Хеопса висотою 106,5 м, шириною сторони більше 230 м та площею основи 52 900 кв. м., на яку пішло 2300 тис. кам'яних тесаних квадратів. Хафра (Хефрен) збудував піраміду, облицьовану гранітними плитами, висотою 138,4 м., біля підніжжя якої зі скелі висічено сфінкса з головою Хефрена. Однак затяжна боротьба з синайськими племенами свідчить про слабкість єгипетського війська, незважаючи на гігантський потенціал, яким володіли фараони.

Перший фараон V династії Усеркаф, який по матері був нащадком попередньої династії, відмовився від будівництва вели-

Менкау́р з дружиною Хамерернебті II

ких пірамід. Держава переживала спад. Наступний фараон Сахура знову мусив завойовувати Синайський півострів. Він вів також переможні війни з лівійцями, завойював Менту і послав експедицію в країну Пунт по